

Ihamäki ym.: Ehdotus laiksi toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Lakialoite on rinnakkainen hallituksen esitykselle n:o 116 ja tähtää kansanterveyden parantamiseen tupakointia vähentämällä sekä terveys tavoitteisen tupakkapolitiikan toteutumiseen. Aloite pyrkii nuorten tupakoinnin ehkäisyyn ja tupakkalain säädösten valvonnan tehostamiseen.

Ehdotamme tupakkatuotteiden myynti-ikärajan nostamista 18 ikävuoteen. Ehdotamme tupakointia vähentävään terveyskasvatukseen käy-

tettäväksi vähintään 1 % tupakkaveron tuotosta, mikä on myös Maailman terveysjärjestön suositus. Uudessa tupakkalaissa ei näet kiinnitetä lainkaan huomiota tehokkaan tupakointia vähentävän terveyskasvatuksen toimintaedellytysten turvaamiseen.

Ehdotamme kuntien toimintavallan lisäämistä tupakkalain valvonnassa sekä lain noudattamista tehostavia sanktioita.

PERUSTELUT

Tupakkalain antamisen jälkeen tupakointi ei ole vähentynyt laille asetettujen tavoitteiden edellyttämällä tavalla. Erityisesti nuorten tupakointi on tutkimusten mukaan yleisempää kuin monissa muissa maissa.

Ensimmäistä tupakkalakia valmisteltaessa 1970-luvun puolivälissä tarkoituksena oli lainsäädännön avulla tupakointia vähentämällä ehkäistä tupakoinnista aiheutuvia huomattavia kansanterveydellisiä haittoja. Tohtori Markku Pekurisen vuonna 1991 julkaistun terveystaloustieteen väitöskirjan mukaan Suomen nykyinen tupakkalaki ja sen säätämisen nostattama vilkas julkinen keskustelu tupakoinnin terveystahaitoista yhdessä tupakan mainontakiellon kanssa näyttävät vähentäneen savukkeiden kulutusta pysyvästi 6,7 %.

Toimenpiteiden vaikutus kulutukseen ei näytä olennaisesti heikentyneen ajan myötä. Kuitenkin mahdollisesti itse lain vaikutus on heikentynyt, mutta lain perusteella tehty terveyskasvatus on pitänyt tupakan kulutuksen suhteellisen tasaise-

na. Lainsäädäntö tarvitsee siis tuekseen kokonaisvaltaista ja systemaattista tupakkapolitiikkaa, terveyskasvatusta ja lain noudattamisen tehokasta valvontaa.

1. Nuorten tupakoinnin ehkäisy

Tupakkalakimme tärkeimpiä perusteita oli lasten ja nuorten tupakoinnin ehkäiseminen. Kun tieteellinen tutkimustieto tupakan vahingollisuudesta on huomattavasti lisääntynyt 1970-luvun alkupuolelta, jolloin Suomessa valmisteltiin nykyistä tupakkalakia, tulisi kiinnittää entistä suurempaa huomiota tupakkatuotteiden saatavuuteen lapsilla.

Vuosittain tupakkateollisuus tarvitsee Suomessa 15 000 uutta kuluttajaa lopettaneiden ja kuolleiden tilalle. Koska 90 % aloittaa tupakointinsa alle 20-vuotiaana, valtaosa näistä uusista kuluttajista on lapsia ja nuoria. Aikuisiässä tupakoinnin aloittaminen on poikkeuksellista.

Noin joka kolmas poika ja joka neljäs tyttö ilmoitti tänä vuonna Nuorten terveystapatutkimuksessa kokeilleensa joskus tupakkaa 12,6 vuoden ikään mennessä. Kaksi vuotta vanhemmilla kokeilleiden osuus oli jo noin 60 %. Tupakkatuotteissa oleva nikotiini aiheuttaa nopeasti huumeidenkaltaisen riippuvuuden, jonka on osoitettu syntyvän jo muutaman kokeilukerran jälkeen. Tämän vuoksi nuorena tupakoinnin aloittaneiden on myöhemmin vaikea lopettaa. Tutkimusten mukaan mitä nuorempana lapsi on kokeillut tupakointia sitä todennäköisemmin hänestä tulee päivittäin tupakoiva. Yhdysvaltain korkein lääkintäviranomaisena, Surgeon General, Dr. Antonia Novello on korostanut sitä, että savukkeiden myynti-ikäraja olisi nostettava jopa 19 vuoteen, koska tupakkatuotteet aiheuttavat voimakkaan riippuvuuden, jota nuoret aliarvioivat. Yhdysvalloissa lähes kaikissa osavaltioissa savukkeiden ostoikäraja onkin 18 vuotta tai enemmän.

Tupakkatuotteiden ostoikärajan nostaminen 18 ikävuoteen helpottaisi myös valvontaa ja vähentäisi tulevaisuudessa vaaraa saada keuhkosyöpä. 15-vuotiaana tupakoinnin aloittaneiden kuolleisuus on huomattavasti suurempi kuin 20-vuotiaana aloittaneiden. Tupakoinnin aloittamisen siirtyminen kymmenen vuotta myöhemmäksi laskisi arvioiden mukaan tupakoinnin aiheuttaman sairastuvuuden puoleen. Tupakoinnin aloittaminen tai aloittamatta jättäminen on siis eräs merkittävimmistä nuoren terveyteen vaikuttavista tekijöistä.

Suomen vuonna 1991 hyväksymä YK:n yleis-sopimus lapsen oikeuksista velvoittaa huolehtimaan alle 18-vuotiaiden erityisoikeuksista ja valitsemaan lapsen edun ensisijaiseksi silloin, kun se on ristiriidassa esimerkiksi kaupallisten etujen kanssa. Sopimus edellyttää myös, että Suomi ryhtyy kaikkiin tehokkaisiin toimiin poistaakseen terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja.

Koska tupakkatuotteiden myynti-ikärajalla ja sen toteutumisen tehokkaalla valvonnalla on havaittu olevan erittäin suuri merkitys lasten ja nuorten tupakoinnin vähentämisessä, myynti-ikärajan noudattamista tulisi tehostaa tuntuvilla sanktioilla. Eri puolilla maailmaa voimaan tulleissa uusissa tupakkalaeissa sanktioiden tiukentaminen on ollut eräs avaintekijä, ja sanktiot ovat huomattavasti suomalaista käytäntöä kovemmat. Esimerkiksi Kanadassa on tulossa voimaan laki, joka kieltää tupakkatuotteiden myymisen tai luovuttamisen alle 18-vuotiaille. Lain rikkomuksesta voi saada jopa 50 000 Kanadan

dollarin sakot. Malesiassa alle 18-vuotiaille myymisestä voi seurata kahden vuoden vankeusrangaistus.

Tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä myyvän tulisi aina tarvittaessa pyytää nuorelta todistus hänen iästään.

Myyntikiellon noudattamisen tehostamiseksi ehdotamme lisättäväksi hallituksen esitykseen 34 §:n, jonka mukaan tuomioistuimien, jotka tuomitsee elinkeinonharjoittajan myyntikiellon rikkomisesta, voisi samalla määrääjäksi kieltää elinkeinonharjoittajaa myymästä tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä. Tämä seuraamus voitaisiin tuomita elinkeinonharjoittajalle, joka on toistuvasti laiminlyönyt kunnan antamien ohjeiden noudattamisen tai joka tuomioistuimen tupakan myyntirikkomuksesta antaman rangaistuksen jälkeen vielä myy tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä kahdeksatoista vuotta nuoremmille. Seuraamus voitaisiin myös tuomita elinkeinonharjoittajalle, joka muutoin osoittaa huomattavaa piittaamattomuutta myyntikiellon noudattamisessa.

34 §:n 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi tupakan myyntirikkomukseen tuomitulle elinkeinonharjoittajalle annettavasta määräaikaista kiellosta elinkeinotoiminnassa myydä tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä. Kiellon määräisi se tuomioistuin, joka tuomitsee samalla elinkeinonharjoittajan rangaistukseen tupakan myyntirikkomuksesta. Tällainen myyntikielto voitaisiin antaa määräajaksi, joka saisi olla enintään kuuden kuukauden pituinen. Kielto voitaisiin antaa, kun elinkeinonharjoittaja on toistuvasti osoittanut välinpitämättömyyttä kunnan antamien ohjeiden noudattamisessa tai kun hänet on jo aiemmin tuomittu rangaistukseen tupakan myyntirikkomuksesta. Kiellon pituus määräytyisi kielletyn toiminnan perusteella. Kiellon pituuteen vaikuttaisi myös se, kuinka monesti elinkeinonharjoittaja on tuomittu rangaistukseen tupakan myyntirikkomuksesta.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi tuomioistuimen tämän pykälän 1 momentin säännösten perusteella antaman määräyksen täytäntöönpanokelpoisuudesta. Tuomioistuimen määräyksen saaneen tulisi noudattaa sitä muutoksenhausta huolimatta. Määräys olisi myös täytäntöönpantavissa muutoksenhausta huolimatta, ellei tuomioistuin toisin määrää Pykälän 1 momentin säännösten perusteella annettuun määräykseen voitaisiin hakea muutosta samoin kuin lain 31 §:n 4 momentin säännösten perusteella annettuun tuomioon.

Kielto voitaisiin määrätä määräajaksi, enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Hallituksen esityksen keskeisenä tavoitteena on, että tupakointi lasten ja nuorten kasvuympäristössä vähenisi. Kuitenkin hallituksen esityksessä tupakointi ehdotetaan kiellettäväksi päiväkotien ja oppilaitosten pääasiassa kuuttatoista vuotia nuoremmille tarkoitetuilla ulkoalueilla. Koska vanhemmat lapset toimivat nuorempien esikuvina, tulisi tupakointia yhdenmukaisesti myyntiikärajan kanssa rajoittaa niillä alueilla, jotka ovat pääasiassa alle 18-vuotiaiden käytössä.

Hallituksen esityksestä poiketen ehdotamme, että tupakointi tulisi kieltää päiväkotien ja oppilaitosten ulkoalueilla, jotka on tarkoitettu myös alle 18-vuotiaille. Lisäksi tupakointitiloja ei tulisi varata sellaisiin sisätiloihin, jotka ovat myös alle 18-vuotiaiden käytössä. Ehdoton kiello poistaisi valvonnan hankaluuksia sekä ehkäisisi lapsille välittyviä viestejä tupakoinnista aikuistumisriitinä.

2. Tupakointia vähentävän terveyskasvatuksen resurssit

Tupakointia vähentävän terveyskasvatuksen arvostus ja resurssit laskivat 1980-luvulla. Samoin tupakoinnin vähentämiseen käytetyt määrärahat pienenevät 1980-luvun loppupuolella useilla miljoonilla.

Vuonna 1976 eduskunta päätti yksimielisesti, että vähintään 0,5 % tupakkaveron tuotosta käytetään tupakoinnin vähentämistyöhön. Tämä tavoite ei ole koskaan toteutunut, vaan valmisteveron tuotosta on käytetty terveyskasvatukseen noin 0,2 %. Maailman terveysjärjestö suosittelee, että vähintään 1 % tupakkaveron tuotosta tulisi käyttää tupakoinnin vähentämistyöhön.

Vuonna 1988 hallituksen lakiesityksen n:o 104 perusteella tupakkalain 27 §:ää muutettiin siten, että määrärahaa saa käyttää tupakoinnin vähentämistyön ohella myös muuhun terveyskasvatukseen ja terveellisten elintapojen edistämistyöhön. Kun määrärahan käyttötarkoitus laajeni, tupakoinnin vähentämistyöhön käytettävien varojen määrä väheni.

Tupakoinnin vähentämistyöhön käytettävän määrärahan merkitystä korostaa se, että Suomessa on noin miljoona tupakoivaa henkilöä. Valtaosa heistä katsoo tupakoivansa liikaa ja haluaisi lopettaa tupakoinnin. Maailman terveysjärjestön arvion mukaan vuosittain Suomessa kuolee tupakoinnin seurauksena 7 200 ihmis-

tä, vuonna 1995 vastaava luku on jo 7 600. Tämän lisäksi tupakointi aiheuttaa erittäin paljon muita terveydenhuoltoa kuormittavia ei kuolemaan johtavia sairauksia. Riittävä määräraha on myös tarpeellinen, jotta nuorten tupakoinnin ehkäisyyn voitaisiin kiinnittää entistä tehokkaampaa huomiota sekä auttaa tupakoivia onnistumaan lopettamispyrkimyksissään.

Vaikka tupakoinnin ehkäisy on huomattavasti halvempaa kuin tupakkasairauksien hoitaminen, hallituksen esityksessä ei puututa lainkaan terveyskasvatuksen toimintaedellytysten turvaamiseen.

Tupakkalain 27 §:ssä säädetään valtion tuloja menoarvioon vuosittain otettavasta määrärahasta. Hallituksen esitykseen lisäten ehdotamme muutettavaksi tupakkalain 27 §:ää siten, että tämän pykälän mukaisista määrärahoista vähintään 1 % käytettäisiin tupakointia vähentävään terveyskasvatukseen sekä terveiden elintapojen edistämistyöhön.

3. Valvonta

Kansanterveyslain voimassa olevan 6 §:n mukaan kansanterveystyön toimeenpanoon kuuluvista tehtävistä huolehtii kunnan määräämä monijäseninen toimielin. Tämän toimielimen tulee myös huolehtia muissa laeissa säädetyistä terveyslautakunnalle kuuluvista tehtävistä. Edellä kuvatun kansanterveyslain muutoksen johdosta ehdotetaan terveyslautakunnalle tupakkalain säännösten mukaan kuuluvat tehtävät annettavaksi yleisesti kunnan tehtäväksi.

Esityksessään hallitus ehdottaa 17 §:n säännöksiä muutettavaksi siten, että terveyslautakunnalle kuuluvat tehtävät tupakkalain säännösten noudattamisen valvonnessa säädettäisiin yleisesti kunnan tehtäväksi. Yhdymme tässä hallituksen esitykseen.

Valvonnan yhtenäistämiseksi ehdotamme, että hallituksen esityksen 17 §:n 2 momentin 2 kohdaksi lisättäisiin säännös, jossa kuntien terveydenhuoltoviranomaisten tulisi valvontatehtävissä noudattaa samoja säännöksiä kuin mitä terveydenhoitolain 13 luvussa (496/65) valvonnasta terveydellisen haitan ehkäisemiseksi ja poistamiseksi säädetään.

Muilta osin yhdymme hallituksen esitykseen. Edellä esitetyn perusteella ehdotamme,

että Eduskunta hyväksyisi seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 13 päivänä elokuuta 1976 annetun lain (693/76) 10, 12, 13, 17 ja 27 §,

näistä 27 § sellaisena kuin se on muutettuna 14 päivänä joulukuuta 1984 ja 11 päivänä joulukuuta 1987 annetuilla laeilla (910/84 ja 1037/87), sekä *lisätään* lakiin uusi 34 a § seuraavasti:

10 §

Tupakkatuotetta tai tupakointivälinettä ei saa elinkeinotoiminnassa myydä eikä muutoin luovuttaa henkilölle, joka on kahdeksaatoista vuotta nuorempi.

12 §

Tupakointi on kielletty:

1) päiväkotien lapsille ja oppilaitosten oppilaille tarkoitetuissa sisätiloissa sekä niiden pääasiassa kahdeksaatoista vuotta nuoremmille tarkoitetuilla ulkoalueilla;

(2—5 kohta kuten hallituksen esityksessä n:o 116)

13 §

Edellä 12 §:ssä tarkoitetun sisätilan ja yleisen kulkuneuvon haltija sekä yleisen tilaisuuden järjestäjä voi kuitenkin sallia tupakoinnin tähän tarkoitukseen varatussa huoneessa tai asianomaisen huoneiston tai tilan osassa siten, ettei tupakansavu pääse kulkeutumaan niihin sisätiloihin, joissa tupakointi on kielletty. Tupakointia varten ei voida kuitenkaan järjestää erillistä huonetta tai muuta sisätilaa sellaisen sisätilan yhteyteen, joka on pääasiassa kahdeksaatoista vuotta nuorempien henkilöiden käytössä.

(2—5 mom. kuten hallituksen esityksessä n:o 116)

17 §

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä n:o 116)

Jos tarkastuksessa tai muutoin havaitaan epäkohtia taikka säännösten tai määräysten vastaista toimintaa, kunnan tulee antaa asianmukaiset ohjeet epäkohtien poistamiseksi tai määräysten vastaisen toiminnan lopettamiseksi sekä asettaa määräaika, jonka kuluessa näin on meneteltävä. Epäkohtia havaitessaan kuntien terveydenhoitoviranomaisilla on velvollisuus ryhtyä terveyden-

hoitolain (469/65) 13 luvussa tarkoitettuihin toimenpiteisiin.

(3 mom. kuten hallituksen esityksessä n:o 116)

27 §

Valtion talousarvioon on vuosittain otettava määräraha, joka vastaa vähintään yhtä prosenttia tupakkavalmisteveron arvioidusta tuotosta.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua määrärahaa käytetään tupakoinnin ehkäisytyöhön sekä terveitä elintapoja edistävään työhön sosiaali- ja terveysministeriön vuosittain vahvistaman käytösuunnitelman mukaisesti.

34 a §

Tuomioistuimien voi samalla, kun se tuomitsee elinkeinonharjoittajalle rangaistuksen 31 §:n 4 momentissa säädetystä tupakan myyntirikkomuksesta, kieltää määrääjäksi, enintään kuuden kuukauden ajaksi, elinkeinotoiminnassa tapahtuvan tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden myynnin ja muun luovuttamisen, jos elinkeinonharjoittaja on kunnalta saamiensa toistuvien ohjeiden tai tuomioistuimen aikaisemmin tupakan myyntirikkomuksesta tuomitseman rangaistuksen jälkeen edelleen myynyt tai muutoin luovuttanut tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä kahdeksaatoista vuotta nuoremmalle henkilölle taikka jos elinkeinonharjoittaja on muutoin menettellyllään osoittanut huomattavaa piittamattomuutta myyntikiellon noudattamisessa.

Tuomioistuimen 1 momentin säännösten nojalla antama päätös voidaan panna täytäntöön, vaikka se ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 199 .

Helsingissä 22 päivänä lokakuuta 1993

Timo Ihmäki
Kirsti Ala-Harja
Juhani Alaranta
Tina Mäkelä

Maija Rask
Riitta Kauppinen
Marjatta Stenius-Kaukonen
Oiva Savela

Eeva-Liisa Moilanen
Ismo Seivästö
Ensio Laine
Gunnar Jansson